

Această carte a apărut cu sprijinul financiar al
Fundației pentru o Societate Deschisă
(Open Society Foundation)

ADRIAN NICOLESCU

**ISTORIA
CIVILIZAȚIEI BRITANICE**

Volumul I
Din preistorie pînă în secolul al XVII-lea

**Cu un Cuvînt Înainte de Excelența Sa Christopher Crabbie, CMG
Ambasadorul Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord**

INSTITUTUL EUROPEAN
1999

TABLA DE MATERII

<i>Cuvînt Înainte de E.S. Christopher Crabbie, CMG . . . . .</i>	6
Prefața autorului	9
Capitolul I Insulele Britanice, din cele mai vechi timpuri pînă la Cucerirea romană	19
Omul primitiv	20
Monumente megalitice	21
Populația <i>beaker</i>	23
Iberi și celți	24
Moștenirea culturală a celților	28
<i>Note</i>	33
Capitolul II Cucerirea romană a Britanniei. Britannia romană	39
Orașele	50
Drumurile	54
Construcțiile militare	55
Economia	56
Religia	56
Emisiunile monetare	57
Vestigiile	60
<i>Note</i>	63
Capitolul III Britania între Cucerirea anglo-saxonă și Cucerirea normandă	65
Convertirea anglo-saxonilor	90
<i>Viața economică, socială și culturală</i>	96
Justiția	98
Orașele	100
Drumurile	101
Moneda	101
Comerțul	101
Armata	102
Arhitectura	103
Sculptura	106

Pictura și miniaturile	106
Orfevrăria	109
Muzica	111
Limba	112
Literatura	114
Moștenirea culturală anglo-saxonă	121
Note	124

Capitolul IV Anglia de la Cucerirea normandă la

Magna Carta (1066-1215)

Cauzele și importanța victoriei de la Hastings	136
William I Cuceritorul	138
William II Rufus	140
Henric I Beauclerc	141
Stephen de Blois	143
Henric II	144
Richard I Coeur de Lion	148
Ioan Fără de Țară	153

Viața economică, socială și culturală în perioada anglo-normandă și angevină

Domesday Book	161
Agricultura	163
Silvicultura	163
Industria	164
Comerțul	164
Satele și orașele	164
Costumul	166
Drumurile	167
Justiția	167
Magna Carta	170
Administrația	172
Armata	173
Arhitectura	174
Sculptura	180
Pictura și miniaturile	181
Vitraliile	182
Tapiseria și broderia	182
Orfevrăria	183
Muzica	184
Învățământul și știința	185
Limba	187
Literatura	188
Note	195

Capitolul V Anglia între Magna Carta și sfârșitul Războiului Rozelor (1215-1485)

Henric III	204
Eduard I	209
Eduard II	214
Eduard III	217
Richard II	223
Henric IV	225
Henric V	227
Henric VI și Eduard IV	229
Eduard V	237
Richard III	237
<i>Viața economică, socială și culturală</i>	241
Agricultura	241
Creșterea animalelor	242
Ciuma neagră	244
Industria și comerțul	246
Orașele	249
Grădinile	254
Breslele	254
Administrația și justiția	256
Armata și tehnica militară	263
Arhitectura religioasă	271
Arhitectura militară	284
Arhitectura civilă	287
Sculptura	288
Pictura murală	294
Pictura pe lemn	295
Miniaturile	297
Vitraliile	299
Broderia	301
Orfevrăria	303
Muzica	304
Învățământul și știința	307
Limba	319
Literatura	322
Note	333

Capitolul VI Anglia sub dinastia Tudorilor: epoca Renașterii (1485-1603)

Henric VII	346
Henric VIII	350

Eduard VI	362
Maria I Tudor	365
Elisabeta I	369
Viața economică, socială și culturală	384
Agricultura și creșterea animalelor	384
Industria	387
Comerțul și descoperirile geografice	388
Relațiile comerciale și diplomatice dintre Anglia Tudorilor și Țările române	390
Orașele	392
Drumurile	397
Societatea și viața cotidiană	397
Moda	403
Administrația și justiția	405
Reforma	406
Moneda	413
Armata și marina	413
Arhitectura religioasă și civilă	416
Arhitectura militară	426
Mobilierul	427
Sculptura	429
Pictura de șevalet și pictura miniaturală	432
Orfevrăria	438
Vitraliile	440
Broderia și tapiseria	440
Orologeria	441
Muzica	441
Sportul și distracțiile	447
Învățământul și știința	448
Tiparul	455
Limba	458
Literatura	462
Note	478
<i>Lista hărților și ilustrațiilor alb-negru.</i>	483
<i>Lista ilustrațiilor color</i>	485
<i>Bibliografia</i>	486
<i>Lista de abrevieri și semne convenționale</i>	514
<i>Indice de persoane</i>	515
<i>Indice de locuri</i>	545
<i>Indice de lucrări</i>	559
<i>Tabele genealogice</i>	567

CONTENTS

Introduction by H.E. Christopher Crabbie, CMG, The British Ambassador

Preface

Chapter 1 The British Isles from the earliest times to the Roman conquest. Early Man. Megalithic monuments. The *beaker* folk. Iberians and Celts. The Celtic heritage. *Notes*.

Chapter 2 The Roman conquest of Britain. Roman Britain. Towns. Roads. Forts and fortifications. Economy. Religion. Coins. Remains. The Roman heritage. *Notes*.

Chapter 3 Britain from the Anglo-Saxon conquest and settlement to the Norman Conquest. Conversion of the Anglo-Saxons. Economic, social and cultural life. Laws and the administration of justice. Towns and villages. Roads. Coins. Trade. Army and warfare. Architecture. Sculpture. Painting and illuminated manuscripts. Plate and jewellery. Music. Language. Literature. The Anglo-Saxon heritage. *Notes*.

Chapter 4 England from the Norman Conquest to Magna Carta (1066-1215). Causes and importance of the Norman victory at Hastings. William I. William II. Henry I. Stephen. Henry II. Richard I. John. Economic, social and cultural life in Norman and Angevin England. Domesday Book. Agriculture. Forestry. Industry. Trade. Towns and villages. Dress and clothing. Roads. Laws and the administration of justice. Magna Carta. Government. Army and

angelică în urmărirea pînă la capăt a acestei "povești", pe care a redat-o cu fidelitate pe calculator. Este de la sine înțeles că eventualele erori îmi aparțin în totalitate. În unele din sursele pe care le-am avut la dispoziție, am putut detecta destule – nu numai de tipar (periculoase, în cazul numelor proprii), dar și de informație – lucru inevitabil. Ajuns în amurgul vieții, pot confirma că soarta cărților (*Habent sua fata libelli*, cum spunea cu premoniție Terentianus Maurus) este și aceea de a conține erori de tot felul. În consecință, voi fi recunoscător specialiștilor care vor binevoi să mi le semnaleze pentru o eventuală nouă ediție.

Last but not least, datorez vechiului meu coleg și prieten de la Sf. Iosif și Sf. Sava, eminentul neurochirurg Profesor dr. Alexandru Ioan Constantinescu, membru al Academiei de Științe Medicale, faptul că numele autorului nu a apărut în chenar negru pe acest volum.

A.N.

1 INSULELE BRITANICE, DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÎNĂ LA CUCERIREA ROMÂNĂ

În timpuri preistorice, Insulele Britanice¹ erau locuite de o populație despre care se pot afirma foarte puține lucruri. Întrucît această populație (rămasă obscură, ca și pe vremea lui Tacitus) ne-a lăsat monumente funerare de piatră similare cu cele descoperite în insula Creta, în Malta și în Spania, s-a presupus că ea era de rasă mediteraneană (unii istorici îi numesc pe locuitori iberi*), ceea ce ar indica o direcție a migrației lor din bazinul Mediteranei în Oceanul Atlantic în perioada neoliticului tîrziu, c.3.000 de ani î.Hr. Dar înainte lor, în mezolitic și în paleolitic? Cele mai vechi relieve din Insulele Britanice (datate cu potasiu-argon) păreau să aparțină culturii acheuleane din paleoliticul inferior (c.250.000**), cînd "insula" nu se separase de vestul Continentului, fiind o peninsulă), ca și culturii musteriene a paleoliticului mijlociu (c.100.000); este vorba de toporașe de mîină, fosile umane și fragmente (occipital rotunjit) ale craniului "omului de Swanscombe", după numele localității din Kent, de pe malul fluviului Tamisa, în al cărui prundiș au fost descoperite (sfîrșitul interglaciației Riss-Würm și începutul glaciației Würm). Din aurignacian (paleoliticul superior, c.40.000) datează oasele de mamut, ale ursului peșterilor, rinocerului păros etc., ca

* Aceștia par să fie strămoșii îndepărtați ai actualilor locuitori ai Țării Galilor și peninsulei Cornwall, unde predomină tipul brunet și mic de statură, spre deosebire de celți care erau mai degrabă înalți, blonzi sau roșcați, și cu ochi albaștri, ca și tipul etnic germanic.

** Totuși, în aprilie 1911, s-a găsit un fragment de suliță de lemn la Clacton-on-Sea (Essex), c.200.000 î. Hr., despre care se crede că este cel mai vechi din lume; cultura clactoniană ("de așchii") precede în genere cultura acheuleană ("de miez").

și osemintele unui hominid vopsit cu ocră roșu descoperite în Goat's Cave, în peninsula Gower (Țara Galilor).

În decembrie 1993 însă, s-au descoperit lângă Boxgrove, la c.6 mile nord-vest de orașul portuar Bognor Regis (în West Sussex) pe drumul național A27, fragmente de oase de hominid (parțial fosilizate) și toporașe de mână din cultura abbevilliană, cea mai veche cultură "de miez" (c.550.000-440.000) din paleoliticul inferior (prima interglaciație Günz-Mindel). Calculele antropometrice efectuate asupra tibiei (mult mai dezvoltată decât la omul actual) au permis paleoantropologilor să aproximeze înălțimea acestui hominid, cel mai vechi din Europa (o jumătate de milion de ani)*, la 1,83 metri, în timp ce scanarea, prin tomografie computerizată, a aceluiași fragment osos, evidențiind stressuri bio-mecanice, arată că "omul de Boxgrove", carnivor (vânat mare), care nu părea să fi cunoscut focul și îmbrăcămintea, ducea o viață foarte activă și mobilă.

Stonehenge, c.1800-1400 î.Hr.

Având aproximativ aceeași presupusă vechime sînt oasele de animale și uneltele din așchii de silex (cultura clactoniană?) descoperite la Westbury-sub-Mendip, în comitatul Somerset, care au lansat ipoteza existenței "omului de Mendip". Cît despre "omul de Piltdown" (calotă craniană și mandibulă fosilizată), pretins descoperit de Charles Dawson în

* Pentru comparație, scheletul incomplet al celui mai vechi hominid (o femelă de c. 90 cm înălțime) numit Lucy de echipa lui Donald Johanson care l-a descoperit în Etiopia în 1974 a fost datat c. 3 milioane de ani; cea mai veche fosilă de hominid (un maxilar cu trei molari), descoperită în Namibia în 1991, a fost datată c. 12-13 milioane de ani. Mandibula "omului de Mauer" (după numele așezării din Baden-Württemberg unde a fost descoperită în 1907), datată ulterior radiometric la c. 650.000 de ani, este mai veche decât fragmentele de schelet ale "omului de Boxgrove", dar face dificilă reconstituirea acestui hominid carnivor.

1912, s-a dovedit, 40 de ani mai tîrziu, că totul fusese un fals științific. În general însă, astfel de urme sînt rare.

În ceea ce privește arta paleolitică, din păcate, cu excepția unor gravuri pe os, puține la număr, descoperite la Creswell Crags² (în Derbyshire), vechi de aproximativ 28.000 de ani (sau numai 12.000 după alte estimări), omul cavernelor (Neanthropul) din Insulele Britanice nu a lăsat nimic comparabil cu valoarea picturilor rupestre de la Lascaux, Altamira, Font-de-Gaume, Niaux sau Chauvet (în departamentul Ardèche: c. 30.000 î.Hr., cele mai vechi din lume) etc., astfel încît vestigiile artei primitive în insule – dateate cu carbon radioactiv, cu marje de eroare – nu sînt mult mai vechi de 3000 de ani î.Hr., abundînd în monumente funerare megalitice, inițial acoperite cu pămînt, dintre care unele, ca mormîntul cu gang de la New Grange (comitatul Meath, Irlanda, c.3.200-2.800 î.Hr.) – unul din cele mai impresionante din Europa, avînd un diametru de 85 m și o înălțime de 12 m – este gravat cu spirale, cercuri, triunghiuri și romburi. Satul Avebury (în Wiltshire, la 2 mile de așezarea neolitică timpurie de la Windmill Hill) se află în interiorul celui mai mare cerc de cromlehuri³ din Europa (inițial aproximativ 100 de blocuri de piatră cu înălțimi pînă la 7 m deasupra solului și cîntărind pînă la 40-50 tone), un monument de cult construit pe la 1800 î.Hr.⁴ Poate cel mai impunător monument megalitic de pe continentul european, datînd din perioada neoliticului tîrziu și a epocii timpurii a bronzului, este Stonehenge⁵, în cîmpia Salisbury, la 13 km nord de Salisbury și la 3 km nord-vest de localitatea Amesbury (tot în Wiltshire, comitat bogat în tumuli și monumente megalitice). Monumentul, așa cum se prezintă astăzi (Stonehenge III, corespunzînd culturii Wessex), a fost construit în mai multe etape, între c.1800-1400 î.Hr., ceea ce îl face contemporan cu palatul din Knossos, din Minoicul mijlociu II, cu ansamblul de construcții numite de greci "Labirint" ridicate de faraonul Amenemhat III în oaza El Faiyum, cu templul lui Amon-Ra de la Karnak (sub Tuthmosis I) și cu templul în terase de la Deir el Bahrî, ridicat de arhitectul Senmut, sfetnicul reginei Hatșepsut (de unde se poate vedea

enorma diferență între civilizațiile septentrionale și meridionale (în antichitate). Monumentul a fost conceput ca o alcătuire concentrică de dolmene (mai exact, trilioni sau triliți) și menhiruri⁶ dispuse, de la exterior spre interior, într-un șir circular care închide un alt șir în formă de potcoavă, la mijlocul căruia se află așa-zisa "Piatră a Altarului". O parte din pietre stau încă în picioare, altele sînt căzute, ceea ce face dificilă vizualizarea formei inițiale. Nu se știe *precis* (deși ipotezele tehnice nu lipsesc) cum au putut fi transportate aceste blocuri masive, dintre care unele (din gresie), cîntărind în medie 30 de tone, provin de la carierele din Marlborough Downs, c.30 km, în nordul comitatului Wiltshire, iar altele (din diabaz, riolit și tuf), vreo 80 la număr, în greutate de 4 tone, au fost transportate (în perioada Stonehenge II, c.2100 î.Hr.) tocmai din cariera de la Carn Meini din munții Preseli (Prescelly), situați în sud-vestul Țării Galilor (Dyfed), la c.385 km depărtare*. Ca și în cazurile bine cunoscute ale monumentelor orientate astronomic din Egipt, India, Mexic, Bolivia, Columbia sau alte locuri din Europa peninsulară și continentală (e.g. templele sacre de la Sarmizegetusa Regia), cercetătorii nu s-au putut pune de acord nici asupra destinației monumentului, care pare să fi fost multiplă (în cei c.1700 de ani cît a fost în folosință), servind drept templu sau sanctuar dedicat cultului soarelui sau lunii, drept observator astronomic lunar sau solar, dar pîrînd a fi fost legat și de unele rituri funerare, în imediata lui vecinătate aflîndu-se tumuli. Întregul ansamblu în ruină degajă o atmosferă misterioasă, romantică, ce trebuie că a impresionat pe celebrul vizitator care, pe la 1835, l-a fixat într-o acuarelă: John Constable. Astăzi are loc în fiecare an, de ziua solstițiului de vară (21 iunie), o sărbătoare tradițională la care participă

* După Geoffrey of Monmouth(→), megalitiții - de origine africană - ar fi fost transportați de uriași pe muntele Killaraus din Irlanda, de unde vrăjitorul Merlin le-ar fi adus - cu mijloacele tehnice ale vremii - pe muntele Ambrius (aici cronicarul confundă Stonehenge, de o parte, cu Amesbury, pe de altă parte cu Avebury), la porunca regelui Aurelius Ambrosius (menționat și de Gildas). Același punct de vedere îl are și Giraldus Cambrensis (→).

populația din Salisbury și din împrejurimi, deopotrivă cu turiști străini, veniți să asiste la răsăritul soarelui, ale cărui raze par să "aprindă" monumentul în prelungirea drumului de acces.

Un mister rămîne și gorganul de la Silbury Hill, lângă Avebury, tot în Wiltshire, cea mai mare movilă antropogenă din Europa, avînd o înălțime de c.45 m, un diametru de c. 170 m și datînd de la c. 2600 î.Hr.

Spre deosebire de omul paleolitic și mezolitic, care era nomad și vîntor, omul neolitic, ca și cel din epoca bronzului timpuriu era sedentar* și se ocupa cu agricultura, creșterea animalelor, olăritul și prelucrarea metalelor. Perioada a II-a de construcție a monumentului Stonehenge, începută la c. 2100 î.Hr., coincide cu începuturile ceramicii negre⁷ în Insulele Britanice: oale, căni, vase de băut răsfrînte la gură – așa-numitele *beakers* – ultimele, decorate cu motive în zigzaguri și (rar) romburi. Aceste ornamente îndeobște rectilinii și orizontale par să fi fost aduse de așa-numita populație *beaker* (după numele vaselor din morminte), originară din Peninsula Iberică și coastele Africii de Nord, populație care s-a răspîndit în tot vestul european, dar și în Europa centrală (bazinul Rinului și al Elbei); ele contrastează cu motivele spiralate aduse din zona Mediteranei de enigmaticii constructori de megalitiți. În esență, în insule ca și în restul

Vase beaker, c.1700 î. Hr.

* La Skara Brae (insula Mainland, arhipelagul Orkney) se găsește un sat neolitic datînd de la c. 2.500-2.000 î.Hr. Cele zece case au fiecare o singură încăpere cu vatră, paturi și dulapuri de piatră. Cea mai veche așezare din mezolitic (mileniul 8) este satul lacustru de la Star Carr (Humberside) locuit de vîntori.

Europei, arta din epoca bronzului era abstractă și ornamentală, spre deosebire de pictura și sculptura naturalistă, cu rol de magie homeopatică, a vânătorului din paleolitic (mai exact, a omului primitiv din epoca aurignaciană și magdaleniană). În anul 1989, presa a anunțat o importantă descoperire arheologică (peste 30 de relicve: arme, bijuterii, rămășițe de schelete umane - toate bine păstrate și datînd din epoca bronzului) efectuată în apropiere de orașul Peterborough. S-a estimat că investigarea întregii zone (restul de 90%) ar putea dura decenii*.

Din epoca bronzului timpuriu datează Bush Barrow, un mormînt tumular (c.1700 î.Hr.) de la poalele măgurei Normanton, foarte aproape de Stonehenge, care probabil a aparținut unui mare conducător militar, întrucît, pe lîngă arme și unelte din aramă și bronz, conține un pectoral și o pafta-cataramă de aur. În alte morminte – la Kimmeridge (Dorset) și la Rillaton (Cornwall) – s-au găsit frumoase pecale cu toartă, făcute din aur, chihlimbar sau din șist.

La Muzeul Britanic, într-o vitrină a colecțiilor preistorice și romano-britanice sînt expuse două lunule de aur, cu motive geometrice clasice (c. 2300-1600 î.Hr.), descoperite într-o turbărie pe muntele Mangerton, comitatul Kerry (Irlanda), precum și o capă din folie de aur găsită la Mold, comitatul Clwyd (Țara Galilor), datată c. 2.200 – 1.400 î.Hr.

Pe insula Tofts Ness din arhipelagul Orkney s-a găsit o casă din piatră, cu mobilier de piatră, inclusiv paturi umplute cu paie, datînd de la c. 800 î.Hr., amintind de așezarea de la Skara Brae.

Începînd din secolele VI-V î.Hr., populația de origine afro-mediteraneană a iberilor din insule a fost invadată din sud și

*Cea mai importantă descoperire din epoca bronzului tîrziu în China, "a opta minune a lumii", este însă mormîntul împăratului chinez unificator Shih Huang Ti din dinastia Qin (221-207 î.Hr.) situat la 35 km est de orașul Xian. În galeria I (deschisă în 1979) și în galeria III (deschisă în 1989) s-au găsit 2000 figuri de teracotă reprezentînd soldați în mărime naturală și c.40.000 de arme de bronz. În prezent se lucrează la galeria II (descoperită în 1979) situată la 2 km est de mormînt, unde arheologii anticipează un tezaur record.

din est de triburi celtice venite de pe Continent*, aducătoare a civilizației primei perioade a epocii fierului (Hallstatt, deja în amurg); peste ei s-au suprapus, între secolele III-II î.Hr., valurile triburilor celtice reprezentînd cea de-a doua perioadă a epocii fierului (cultura La Tène). În general, istoricii disting mai multe valuri și direcții ale migrației celților: un val important, format din gaeli sau goideli, s-ar fi stabilit mai întîi în Irlanda, după care au migrat spre est (traversînd Marea Irlandei) și sud-est; un alt val migratoriu, format din britoni sau prytoni**, s-a așezat în Anglia și Țara Galilor. Lingviștii denumesc grupul de limbi celtice vorbite în Insulele Britanice celtica insulară, pe care o subdivid în subgrupul *gaelic* (cuprinzînd irlandeza, scoțiana și manx, ultima vorbită în insula Man din Marea Irlandei) și subgrupul *britonic* (încorporînd galeza, din Țara Galilor, și cornica, din peninsula Cornwall). Din același subgrup face parte și limba bretonă, vorbită în Bretania (Armorica din timpurile vechi, ulterior *Britannia Minor*). O a treia ramură importantă a

*Britanicii, care se consideră insulari, numesc restul Europei, Continentul (cu majusculă). Am folosit adeseori această convenție cu scopul de a familiariza cititorul cu acest element de optică culturală și psihologie colectivă tipic britanică, deși din anii '90 termenul Europa (și derivatele) încep să fie mai des uzitate. Cît despre celți, aceștia erau numiți Keltoi (în transliterație) de către greci, și Galli de către romani.

** După o etimologie incertă, ambele cuvinte par a fi însemnat "om tatuat". Cert este că pe la anul 325 î.Hr., navigatorul grec Pytheas din Marsilia, care circumnavigase Insulele Britanice, se referă la "insulele Pretanice (*pretannika*) Albion și Iernē Prima referire la Insulele Britanice o datorăm însă lui Herodot care, în jurul anului 445 î.Hr., le numea Kassiteride (adică bogate în cositor). Etonimul "priteni" (în galeză *prydain*) apare în *Geographia* lui Ptolemeu (sec.II d.Hr.); romanii l-au transcris *Britanni*, de unde a derivat numele țării: *Britannia* (scris și *Britannia*, cf.variațiilor de scriere din inscripții). Poemul *Ora Maritima* al lui Rufus Festus Avienus (sec.IV d.Hr.) conține fragmente dintr-un manual de navigație *Massiliote Periplus* (c.600 î.Hr., azi pierdut), care narează o călătorie de la Marsilia (Massilia) la Tartessos(?), pe coasta de sud-est a Spaniei, probabil la vărsarea rîului Guadalquivir, și care face referiri la două mari insule, Iernēși Albion. Aceste două toponime de origine greacă se regăsesc în gaelică (irlandeza veche, cea mai arhaică limbă celtică) sub forma Eriu și, respectiv, Albu.

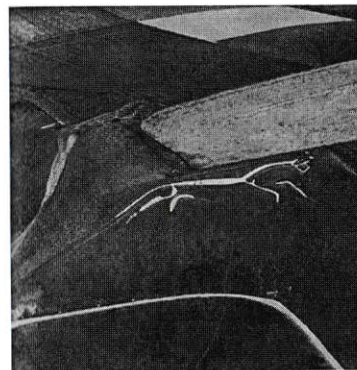
celților, belgii (*Belgae* în textele latine), originară din nordul Galliei (*Gallia Belgica*), s-au așezat la începutul sec.I î.Hr. în comitatul Kent, de unde ulterior s-au extins pînă la canalul Bristol și și-au întins tentacular dominația peste alte triburi celtice din (actualele comitate) Essex, Hertfordshire, Oxfordshire, Hampshire, Wiltshire, Dorset, West Sussex și East Sussex, devenind în scurt timp o aristocrație tribală. Deși, spre deosebire de gaeli și britoni, belgii ("de departe cei mai civilizați locuitori", cum i-a caracterizat Caesar) nu au lăsat o moștenire lingvistică, ei și-au legat numele de unele vechi așezări ca *Verulamium* (azi St Albans), *Camulodunum* (Colchester), *Calleva* (Silchester), *Venta Belgarum* (Winchester). Lor li se datorează introducerea plugului în sudul Angliei, ca și a monedei de aur.

Ce s-a întîmplat cu iberii? Este de presupus că o parte a fost masacrată, o parte s-a refugiat în munții din nordul și vestul insulelor, iar o parte (probabil cea mai numeroasă) s-a amestecat de-a lungul secolelor cu năvălitorii, rezultînd o populație cu sînge mixt (celtiberii), vorbind o limbă comună, așa cum s-a întîmplat în Hispania și, prin analogie, și în Dacia romană.

Celții, ca și iberii înaintea lor, se ocupau cu agricultura (cultivînd grâu în regiunile sudice și ovăz în regiunile nordice, așa cum se întîmplă și astăzi în Anglia), deși ocupațiile lor principale erau vînătoarea, pescuitul, păstoritul, albinăritul, prelucrarea fierului, țesutul pînzei și dulgheritul. Caii erau folosiți numai la carele de luptă, în timp ce plugurile erau trase de boi. Caesar (*De bello Gallico*, Cartea a III-a) îi descrie pe războinicii britoni ca bărbați înalți, purtînd părul lung și mustață, și îmbrăcîndu-se în piei de animale, după ce își vopseau corpul cu o culoare vegetală albastră-indigo. (Mai tîrziu, în timpul ocupației, romanii îi vor denumi pe celții din Scoția *picti*, adică oameni pictați sau tatuai*.) Datînd din epoca fierului este și

*Potrivit unor cercetători, termenul latin *picti* nu ar fi un epitet, ci o formă coruptă a unui nume de trib necunoscut (nu neapărat celtic), deci un etnonim. Se crede că picții vorbeau o limbă pre-celtică, non-indo-europeană, dispărută de mult (ca și etrusca, spre deosebire de limba bască, încă vie). Nu s-au păstrat

"omul de Lindow": capul și bustul unui bărbat briton, descoperit întîmplător în 1984 (admirabil conservat) într-o turbărie (Lindow Moss) din Cheshire – restul corpului a fost distrus din eroare de cupa excavatorului – și păstrat sub vid la Muzeul Britanic.

Uffington White Horse ("Calul alb de la Uffington"), sec. I î.Hr.

Un loc cu totul aparte îl ocupă așezarea Maiden Castle din Dorset, avînd o suprafață de 45 de acri. Pe vatra unei populații neolitice (c.3000 î.Hr.), aici s-a înălțat la c.2000 î.Hr. un tumul funerar lung de c.600m – cel mai mare din Anglia. Datînd din aceeași perioadă sînt și paharele în formă de clopot ale populației *beaker*. După anul 1500 î.Hr. așezarea pare să fi fost părăsită. Pe la anul 300 î.Hr., o populație celtică purtătoare a unei culturi de tip hallstadian, a fortificat așezarea cu un val de apărare din piatră de calcar și pămînt; pe la 200 î.Hr., s-a construit un șanț larg și s-au adăugat barbacane. Fortificațiile au fost succesiv întărite în sec. I î.Hr. de veneți și de belgi care au transformat așezarea într-o tabără militară (tribul Durotriges). La anul 47 î.Hr., fortul este cucerit de legiunea a II-a comandată de Vespasian (→). În același perimetru s-a construit la finele sec. IV d.Hr. un templu romano-celtic. Dintre artefactele găsite aici, se cuvine menționată o figură din bronz reprezentînd două busturi de femeie așezate pe spinarea unui taur cu trei coarne; figurina atestă prezența belgilor în fort, dat fiind faptul că taurul apare deseori în

decît 22 de inscripții lapidare, cu caractere ogam (sec.VIII d.Hr.), ininteligibile, o listă (sec.XIV, caractere latine) de antroponime și toponime (e.g. *Bridei*, *Derelei* - regi picți, atestați de alte surse istorice; *athfolta* "atol", *fib* "estuar") precum și unele nume de triburi, precum *Caledonii*, *Vacomagi*, *Taixali*, *Venicones*, care apar în *Geografia* lui Ptolemeu.